

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 50
Sayfa/Page: 87-108
ISSN: 1302-6879

Millî Müdafaa Vekâleti Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1923-1933) Turkish Armed Forces in the Reports of the National Defense Ministry (1923-1933)

• Mehmet ÖZALPER *

*Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muş/Türkiye, Asst. Prof., Muş Alparslan University, Faculty of Science-Literature, Department of History, Muş/ Turkey, m.ozalper@alparslan.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2758-5873

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
10/06/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
17/11/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
31/12/2020

Atrf: Özalper, M. (2020). Millî Müdafaa Vekâleti Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1923-1933). *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 87-108

Citation: Özalper, M. (2020). Turkish Armed Forces in the Reports of the National Defense Ministry (1923-1933). *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 50, 87-108

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte siyaset, ekonomi, askeriye, sağlık ve eğitim gibi hemen her alanda yeni bir başlangıç yapılmıştır. Elbette ki yeniden tesis edilen bu öğeleri özellikle de askeriye tarihten bağımsız olarak düşünmek güçtür. Tarihe “Ordu-Millet” anlayışı ile iz bırakan Türk Milleti, askerlik sanatındaki mahareti sayesinde birçok devlet kurmuştur. Geçmişindeki bu özelliği ile dünya tarihini etkileyen olgular yaşanmasına sebebiyet veren Türk Ordusu, Birinci Dünya Savaşı'nda dahil olduğu İttifak devletleri ile beraber ciddi bir yenilgi almıştır. Hemen akabinde cereyan eden Kurtuluş Savaşı'nda her ne kadar ortaya çıkan işgal durumunu bertaraf etmişse bile dünya devletleri nezdinde sahip olduğu en caydırıcı güç olan orduyu, teknoloji, sağlık, eğitim gibi alanlarda yeniden revize etme ihtiyacı devam etmiştir. Yeni devletin kurulması ile birlikte bu çalışmalar başlamıştır. Cumhuriyet'in ilk on yılı içerisinde bu alanda yapılan yenilikler, günümüzde Millî Savunma Bakanlığı olarak anılan geçmişteki ismiyle Milli Müdafaa Vekâleti tarafından rapor edilmiştir. Bu çalışmamızda arşiv kaynakları ışığında bu raporlar ve bahsi geçen bakanlık nezdinde yapılan yenilikler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Millî Müdafaa Vekâleti, ordu, askeriye, yenileşme.

Abstract

With the establishment of the Republic of Turkey, politics, economy, military, and a new beginning is made in almost all areas such as health and education. Of course, it is difficult to think of these reconstructed elements, especially the military, independently of history. The Turkish Nation, which left its mark in history with its "Army-Nation" understanding, established many states thanks to its skill in the military art. The Turkish Army, which caused the events that affected the world history with this feature in the past, suffered a serious defeat together with the Alliance states in the First World War. Even though it eliminated the occupation situation that emerged in the War of Independence that took place immediately after, the need to revise the army, which is the most deterrent power in the eyes of the world states, in areas such as technology, health and education continued. These studies started with the establishment of the new state. The innovations made in this field in the first decade of the Republic were reported by the Ministry of National Defense with the name of the past, which is now referred to as the Ministry of National Defense. In this study, these reports and the innovations made in the aforementioned ministry were examined in the light of archive sources.

Keywords: Deputy of national defense, army, military, innovation.

Giriş

Ordu, bütün devletler için tarih sahnesine çıktıkları ilk andan itibaren büyük bir önem arz etmiştir. Özellikle diğer devletler tarafından tanınma ve varlığını ispat etme açısından bir gereklilik olmuştur. Türk milleti için bu durum diğer devletlerden biraz daha farklıdır. Yaşamış oldukları Atlı-Göçebe yaşam, onların askerlik mesleği ile bir bütün haline gelmelerini sağlamıştır. Kurmuş oldukları devletler bu sayede tarihte çok ciddi izler bırakmıştır. İlk Türk toplumlarında askerlik, yaşanan hayatın birinci öznesi durumundadır. Bu toplumlar varlık sebebi olarak savaşı benimsemiş ve fetih gayesiyle örgütlenmiş topluluklardır. Toplumun her kesiminin öncelikli görevinin askerlik olması sebebiyle toplum ile askerlik bütünleşmiştir. Bu bütünleşme eski Türklerde askerliğin incelenirken aynı zamanda toplumun genel tarihinin de anlaşılmasını sağlamıştır (Bozdemir, 1982: 5). Nitekim ordu toplumun herhangi bir kesimi ile ayrı düşünülmesi mümkün olmayan bir kurumdur. Olası bir savaş durumunda millet-asker ayrımı yapmadan bir bütün halinde savaşmışlardır. Savaşın haricinde normal yaşantılarına dönmüşlerdir. Yaşadıkları iklimin elverdiği ölçüde hayvancılık ve kısmen de tarımla uğraşan Türkler olası bir tehlike durumunda oldukça disiplinli bir şekilde bir araya gelirlerdi. Bu vesile ile de ordu teşekkül ederdi (Sarıca, 2008: 88). Türkler, devlet teşekküllerinin zayıfladığı zamanlarda da askerlik sanatındaki bu yetkinlikleri sebebiyle büyük

devletler tarafından paralı asker olarak tercih edilmiş ve dünya askerlik tarihinde de önemli roller üstlenmişlerdir (Nogayeva, Kairyken ve Ilyassova, 2007: 165).

İslam öncesi Türk Tarihi içerisinde çok önemli bir yer tutan Asya Hun Devleti'nin hükümdarı Mete Han da kurmuş olduğu ordu sistemine getirdiği askerî yenilikleri bu temeller üzerine bina etmiştir. Özellikle orduyu sağ ve sol kanat diye ikiye ayırması ve onlu sistemi uygulaması Türklerdeki askerlik sistemi için büyük bir yenilik olmuştur. Elbette ki yaşanan coğrafyada ordunun güçlü olması bir zarurettir. Ancak burada askeri zorunluluklar olduğu kadar, yaşanan döneme gelene kadar bir hars haline gelen devlet kavramı ve teşkilatının oluşması örf, adet ve geleneklerin yanı sıra din ve mitoloji de etkin bir şekilde rol oynamıştır. Bu sebeple kurulan Türk devletlerinde belirli bir devlet ve askerlik düzeninin oluştuğu ve devlet yıkılsa bile ardından kurulan devlette bu sistemin ciddi değişikliklere uğramadığı görülmektedir. Bir devlet yıkıldıktan sonra yerine kurulan diğer devletlerde de küçük farklılıklar ile aynı sistemin devam ettiği görülmüştür. Buradaki devlet-ordu teşkilatlarının kökenine ilham veren ve bu sitemleri yıllar içerisinde milli bir miras haline dönüştüren ana bir etken mevcuttur. Bu etken köklerini çok uzun yıllar boyunca kazanılan tecrübelerden hatta toplumun temel yapı taşı olan aileden bile almış olması muhtemeldir. Bu sebeple Selçuklu ve Osmanlı devletleri başta olmak üzere Türk devletlerinin askerî teşkilatları incelenirken bu hususun göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Ögel, 1982: 337, 338).

Askerlik Selçuklu için devletin en temel dayanağı konumundadır. Orduyu merkeze almak kaydıyla hükümdarın en esaslı görevi başkumandan olmasıdır. Anavatan dışında kurulmuş olmaları sebebiyle bünyesinde barındırdığı etnik unsurlar üzerinde hakimiyeti tam manası ile sağlayabilmeleri için orduya çok önem vermişlerdir. Sahibi olduğu askeri teşkilat mirası onlara bu noktada büyük bir avantaj sağlamıştır (Köymen, 1970: 2). Selçuklu hükümdarları bu mirası arttırarak devam ettirmiş ve Türkleri dünya siyasi tarihinde tarih yapıcı bir özne haline getirmiştir. Örneğin Sultan Alparslan'ın 26 Ağustos 1071'de elde ettiği başarı Anadolu'da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Alican, 2019: 19).

Türklerin kurmuş oldukları devletlerden yakın tarih içerisinde askerlik sanatı açısından ön planda olan Osmanlı Devleti kuruluş tarihi itibarı ile sürekli savaş halinde olmasından dolayı idari yapısına askerî bir özellik eklenmiştir. XIII. yüzyılda Moğolların ilerlemesiyle Anadolu'ya gelen Türkmen beyliklerden olan Osmanlılar'ın, Bizans sınırında tutunabilmelerinde bahsi geçen bu askerî teşkilatın kuvvetli

olmasının rolü çok büyük olmuştur. Kuruluş gayeleri olan gaza ve cihat politikası, var oldukları süre içerisinde onlara ciddi bir askerî birikim kazandırmıştır (Kurtaran, 2012: 2270).

Osmanlı Devleti'nde ordu geleneksel Türk askeri teşkilatının çerçeveleri dışına çıkmamak ile birlikte çok ciddi bir gelişim göstermiştir. Devletin büyümesine paralel olarak ordu, caydırıcılık özelliği sayesinde dış politikanın en temel aracı haline gelmiştir. Aynı durum iç politika için de geçerli olmuştur. Devletin sınırlarının genişlemesi ile beraber bölge idarecilerinin ve halkın devlete bağlılığını devam ettirilmesini sağladığı gibi vilayet, kasaba ve köylerde de asayişin sağlanması noktasında önemli ölçüde rol oynamıştır. Devletin ekonomisi ziraata dayalı olduğu için "Tımar" sistemi ekonomik gelişimde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu merkezde oluşturulan kanunların uygulanmasında en yetkili unsur olan Tımarlı Sipahiler, vergilerin adil bir şekilde toplanmasını sağlamanın yanı sıra sosyal hakların korunmasında da çok ciddi bir rol üstlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde ordunun etkinliği hemen her alanda bu şekilde görülmektedir. Devlet içerisinde bir teşkilatın bu denli gelişebilmesi için köklerinin çok sağlam olması gerektiğinden hareketle asker kökenli bir milletin kurmuş olduğu Osmanlı Devleti dünya siyasetini önemli ölçüde etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı gibi tarihin önemli olgularından olan büyük bir savaşta sadece ordu sayısının fazla olması sebebiyle Almanya, Osmanlı Devleti'nin kendi tarafında savaşa girmesini istemiştir (Üçer ve Aybet, 2011: 14, 15).

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı ordusu teknolojik olarak kendi gücünün çok daha ilerisinde gelişmiş olan bir ordu ile mücadele etmesine ve bu savaşın devletin yıkılmasına sebep olmasına rağmen savaşın genel gidişatını önemli ölçüde etkilemiştir. Çanakkale Cephesi'nde verdiği mücadele ile dünyadaki büyük devletlerin oluşturduğu koalisyon ordusuna ciddi kayıplar verdirmiştir. Elbette ki bu verilen mücadelede tarihi mirasından almış olduğu askeri tecrübeler çok etkili olmuştur (Yalçın, v.d., 2014: 94).

Askerlik sanatının geliştiği toplumlar ordularını çağdaşları olan devletlerin seviyesine yükseltmek zorundadırlar. Osmanlı Devleti gücünü kaybetmeye başlayıp yıkıldığı dönemde bu noktada biraz zayıf kalmış ve bu sebeple de yıkılmıştır. Yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu eksikliği fark etmiş ve ordusunu çağın gereklerine uygun hale getirmeye gayret etmiştir. Ancak bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından savaşın galipleri tarafından gerçekleştirilen işgal durumunun ortadan kalkması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için, kurulan bütün Türk devletlerinde olduğu gibi orduyu bizzat oluşturan milletin yapmış olduğu mücadeleye de bu

çerçeve de yön verilmesi gerekmektedir. Komutanı, askeri, silah ve teçhizatı ile Osmanlı Devleti'nden ayrı düşünemeyeceğimiz Türkiye Cumhuriyeti'nin ordusunu içerisinde bulunan maddi imkânsızlıklara rağmen yeniden revize edilmesi gerekmektedir (Akçakayalıoğlu, 1992: 43).

1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ordusu

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile beraber başlayan ordunun yenilenmesi, çağın gereklerine uygun hale getirilmesi, Cumhuriyetin kurucu kadroları tarafından öncelikli olarak görülmüştür. Yapılan iş ve işlemler Milli Müdafaa Vekâlet'inin 11 Ağustos 1933 tarih ve 87/101 sayı numaralı raporlarında detayları ile anlatılmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.1-2). Orduya bu denli önem verilmesinin sebeplerin bir tanesi de ordunun gerek Cumhuriyetin kuruluşunda gerekse de devlet kurulduktan sonra inkılâpların yapılması ve uygulanması noktasında en etkili unsur olarak görülmesidir. Osmanlı Devleti'nin son günlerinde ordunun devraldığı tarihi miras olan askerlik ruhu ve kudretinden hiçbir şey kaybetmemiştir ancak silah, teçhizat ve eğitim noktasında çağın çok gerisinde kalmıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda kazanılan tecrübelerle dayanarak ve ülkede mevcut devam eden ekonomik sıkıntılar sebebiyle genç Cumhuriyet'in tahsis ettiği kısıtlı bütçe ile savunma misyonunu yerine getirmeye bunun yanı sıra askerin giyim kuşamını iyileştirmeye mevcut silahların revize edilmesine ve son olarak da askerin talim ve terbiyesi noktasında çalışmalar başlamıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.5). Bütçenin kısıtlı olarak tahsis edilmesinin ana sebebi uzun yıllardır içerisinde bulunan savaş halinin önemli bir kısmı harcanmış olan maddi kaynakları tüketmiş olmasıdır. Savunma, bütün devletlerde olduğu gibi genel bütçenin önemli bir kısmını kullanmaktadır. Ancak gerek Birinci Dünya Savaşı gerekse de Kurtuluş Savaşı ülkede büyük ölçüde bir yıkıma sebebiyet vermiştir. Buna mukabil olarak ülkedeki imar faaliyetleri ve halkın genel ihtiyaçları çok önemli bir maddi kaynak gerektirmekteydi. Türkiye Cumhuriyeti, bu kısıtlı bütçeyi tamamen ordu için kullanmaktan ziyade orduyu kendi içerisinde mevcut kaynaklar ile yenilemek yoluna gitmiştir.

1.1. Kara Ordusu

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde disiplin ve toplanma noktasında kısmen bozulma yaşayan kara ordusu, ciddi bir toparlanma sürecine girmiş askerlik sanatı ile ilgili son gelişmeler de takip edilmek suretiyle ordu, millete güven veren bir savunma gücü haline

getirilmiştir. Sonrasında savaş durumundan ötürü ülkede belli belirsiz dağılmış olan top tüfek ve bunlara ait teçhizatlar toparlanarak yenilenmeleri sağlanmış ve ordu envanterine eklenmiştir. Cephane yapımına önem verilmiştir. Tükenmiş olan kaynaklar, dâhili imkanlar ile arttırılmıştır. Ülkede henüz bir silah sanayii olmadığı için orduya gerekli olan ithal silahların temini amacıyla ön araştırmalar yapılmıştır. Ordunun genel olarak kullanmış olduğu giyecek teçhizat ve buna benzer ihtiyaçlarının tamamı yerli imkanlar kullanılmak suretiyle milli fabrikalarda üretilmeye başlanmıştır. Ordunun mevcut ihtiyaçlarının fazla olması ve yerli ürünlerin en önemli müşterisi olması sebebiyle kaynakların yurt içinde kalmasını sağlayarak ekonominin korunmasına katkı sağlanmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.6). Bu noktada yerli ve milli üretimin öncelikli tutulmasının Cumhuriyetin ilk yıllarından beri öncelik arz ettiği görülmektedir. Bilhassa savunma sanayide yerliliğe verilen önem burada net bir şekilde hissedilmiştir.

Bu dönemde yapılan en önemli işlerden biri de ordu içerisinde pozitif bilimlerin ön plana alınmasıdır bu alanda dünyada yaşanan en son gelişmeler takip edilmek suretiyle “Fen ve Sanat Umum Müdürlüğü” kurulmuştur. Bu müdürlüğe bağlı olarak modern tarzda bir laboratuvar kurulmuş bünyesinde gaz, maske, barut ve bilumum patlayıcı madde imalatı yapılmıştır. Bunun yanında kara kuvvetlerinin kullanımı için yine çağın gereklerine uygun bir atış poligonu tesis edilmiştir. Barınma ve inşaat faaliyetleri noktasında ordunun ciddi bir fiziki mekân ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Savaşlar ve muhacir sevkleri esnasında mevcut bulunan kışlaların birçoğu harap bir halde olduğundan ve ordu konuşlanmalarının devletin kurulması ile birlikte yeniden planlanmış olması sebebiyle bütçenin izin verdiği ölçüde en zaruri olanlardan başlanmak üzere bir kısmı ihale usulü ile bir kısmı da kumandan ve askerlerin direk katkıları ile yeni binalar yaptırılmıştır. Ayrıca devlet merkezi olan Ankara’da Millî Müdafaa Vekaleti ve Harbiye başta olmak üzere inşaat çalışmaları yapılmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.7).

Ordu mensuplarının sağlık durumları büyük önem arz etmiştir. Çağın imkanları ön planda kullanılmak kaydıyla salgın hastalıkların yayılmaması için çalışmalar yapılmış askerlerin giyim, kuşam ve beslenme konuları uzmanlar tarafından takip edilmiştir. Sıtma ve Trahom gibi salgın hastalıkların tedavisi için çalışmalar yapılmış fiziki mekanların bu anlamda ilaçlamaları tamamlanmıştır. Hastalığın bulaştığı askerlerin tedavileri yapılmış bunların arasında teskere alanlardan tamamen iyileşenlerin olmaması sebebiyle memleketlerindeki sağlık müdürlüklerine konu ile ilgili bilgi

verilmiştir. Bunlara ek olarak Gülhane Askeri Hastanesi'nde köklü bir tamirat yapılmış bütün teçhizatları yenilenmiştir. Bunun yanında Bursa hastanesine bir kaplıca eklenmek suretiyle tedavi merkezi kurulmuş ve yurt içindeki bütün askeri hastanelerdeki eksiklikler, imkanlar ölçüsünde tamamlanmış ve onarımlar yapılmıştır. Ordu bünyesinde bulunan askeri uzman doktorların sayılarının artırılması öncelikli olmak üzere önemli bir kısmı eğitim amacıyla yurtdışına gönderilmiştir. Ordudaki sağlık personellerinin bilgilerini üst düzeyde tutmak amacıyla tıp bilimine ait eserler bastırılmış, üç ayda bir olmak üzere “Askeri Sıhhiye Mecmuası” yayınlanmıştır. Ordu sağlığına faydalı olması adına, Bedeni Kabiliyet Talimatnamesi, Muayene-i Sıhhiye Talimatnamesi, Orduda Frengi Talimatnamesi, Aşı Talimatnamesi, Bulaşıcı Hastalıklardan Korunma ve Mücadele Rehberi, Orduda Sıhhati Koruma Talimatnamesi gibi talimatnameler hazırlanıp yayınlanmıştır.¹ Aslında hükümet faaliyeti olup özünde orduyu ilgilendiren ve kayıtlara geçen bir diğer çalışma da gaziler için yapılmıştır. Gelirlerinin artırılması ve sosyal imkanlarının iyileştirilmesi amacıyla çalışmalar yapılmış özellikle uzuv kaybı olanların ihtiyaçlarını gidermek adına Avrupa'ya gönderilenlerin yanı sıra askeri hastaneler bünyesinde bir “Suni Aza Müessesesi” kurulmuştur. Burada uzuv imalatının yanı sıra gazilerin eskiden uzuvları da tamir edilmiştir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.8). Sağlık alanında yapılan bu çalışmalardan sonra askeri hastanelerde ölüm oranının üçte bir oranında, hastane giriş kayıtlarının da yarı yarıya düştüğü tespit edilmiştir. Ayrıca askeri hastaneler sadece ordunun ihtiyacını gidermekle kalmamış Halkçılık ilkesini de göz önüne alarak sivil hastalara ücretsiz tedavi imkânı sağlamıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.9). Yapılan bu yenilikler sayesinde askeri hastanelerde yapılan ameliyatlar yıldan yıla gelişim göstermiş ameliyatların adedi ve cinsleri şu şekilde olmuştur (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.28);

Tablo 1: Askeri hastanelerde yapılan ameliyatlar;

Ameliyat Türü	Fıtık	Apendisit	Kalın Bağırsak	Varikozel Hidrosel	Karın Mide	Göz	Kulak	Çeşitli Cerrahi
1924,25	836	74	169	75	75	1109	721	1322
1926	1331	124	340	175	208	917	883	2756
1927	1415	91	343	170	62	946	1165	2114
1928	2007	106	369	158	135	838	824	4758
1929	1564	220	394	116	130	706	916	4446

¹ Askeriye tarafından hazırlanan talimatnamelere örnek olması açısından bkz. *Ordu ve Sunuf-i Muhtelif Müfettişleri Vezâif-i Hakkında Talimatnameler. (1923). İstanbul: Erkan Harbiye-i Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları.*

Millî Müdafaa Vekâleti Raporlarında Türk Silahlı Kuvvetleri (1923-1933)

1930	1957	236	420	126	77	471	461	5290
1931	1951	225	338	161	75	446	604	5112
1932	863	157	153	-	34	264	158	1528

İyileştirme çalışmaları içerisinde bir diğer alan da dönemin şartları göz önüne alındığında orduda yük taşıma ve süvari birlikleri için kullanılan hayvanlara duyulan ihtiyacın karşılanması olmuştur. Bunun yanı sıra Türk kültürünün özünde olan at, bu tarihlere kadar önemli bir savaş aracı olarak görülmüştür. Arka arkaya gelen savaşlar neticesinde ordunun önemli olan bu unsurunda ciddi eksiklikler yaşanmıştır. Faaliyetlerin ilk aşamasında mevcut ordu malı olan ve kısmen de savaş ganimeti olarak ele geçirilenler hayvanlar orduda görev alacak düzeyde olmadığı için Kurtuluş Savaşı sonrasında bunlar köylü halka dağıtılmıştır. Bunların yerine savaş kabiliyeti olan hayvanların sürekli olarak yurt dışardan getirilmesi Vekalet tarafından devlet politikasına ters olduğu için uygun görülmemiştir. Kısmen yurt dışından çoğunluğu ise yurt içinden satın alınan cins hayvanların çoğaltılması için gayret sarf edilmiş ve on yıl gibi bir süre içerisinde artık hem ordunun kendi ihtiyacı karşılanmış hem de halka damızlık hayvan satışına başlanmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.9). Ulaşılan bu seviyede hayvanların sağlığını korumak maksadı ile orduda görevli veteriner subaylar yurt dışında uzmanlık eğitimlerine yollanmıştır. Bu subaylar yurda döndüklerinde eğitim almış oldukları ülkelerin veterinerlik bilgilerinden daha üst seviyede bir gelişim sergilenmişlerdir. Özellikle bakteri çeşitleri ve tedavi usulleri noktasında çok ciddi bir yol kat edilmiştir. Bu subayların kurmuş oldukları laboratuvarlarda üretilen aşı ve serumlar sayesinde savaşların devam ettiği dönemde ülkedeki hemen hemen bütün hayvanlara bulaşan salgın hastalıklar bitirilme derecesinde tedavi edilmiş bunun yanı sıra üretilen aşı ve serumları sivil hekimler ile paylaşmak suretiyle iş birliği yapılmıştır. Ordu bünyesinde üretilen hayvan yemleri sayesinde hayvanların sağlıklı beslenmeleri sağlanmış bu sayede basit hayvan hastalıkları ortadan kalkmıştır. Hayvan sağlığı noktasında sadece askeriyedeki hayvanlar düşünülmemiş halk arasında bilimsel usuller ile nalbantlığın öğretilmesi amacıyla sivillere açık olmak kaydıyla askeri hayvan hastanelerinde sivil nalbantlık kursları açılmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.10).

Ordu içerisinde üretim faaliyetleri de bu yenilik çalışmaları içerisinde yer almıştır. Millî Mücadele'nin başladığı dönemde Osmanlı Devleti'nin başkentinin de İstanbul olması sebebiyle askeri fabrikaların tamamı bu bölgede kurulmuştur. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile beraber Ankara başta olmak üzere Anadolu'da bu fabrikalar bir çekirdek halinde kurulmuş ve mevcut

fabrikalar da ıslah edilmiş, sadece askeri anlamda değil devletin ihtiyaçları doğrultusunda üretimler yapılmıştır. Cumhuriyetin temellerinin atıldığı ilk yıllarda demiryolları için ray üretimi kısmen bu tesislerde yapılmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.11).²

Kökten bir yenilenme içerisinde giren askeriye'nin ceza muhakeme ve yargılama kanunları da yapıldığı yıl itibarı ile çok eskimiş olması ve günün ihtiyaçlarına cevap vermemesi sebebi ile bu alanda da bir yenilenmeye ihtiyaç duyulmuştur. Cumhuriyet rejiminin yargılama usullerine uygun olmak kaydıyla özellikle de çağın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeni bir askeri muhakeme ve yargılama kanunu oluşturulmuştur. Dayak gibi birtakım cezalar bu kanunla birlikte kaldırılmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.12).

1.2. Orduda Haritacılık

Askeri coğrafya ve harita bilgisi ordular için çok önemlidir. Askeri coğrafya ülkedeki stratejik bölgelerin, olası bir savaşta düşman ülkelerin stratejik bölgelerinin haritalar vasıtasıyla okunup anlaşılması ve buradaki hedeflerinin ele geçirilmesi veya korunması bunun yanında askeri stratejilerin belirlenebilmesi için gereklidir (Aydın ve Ünlü, 2005: 28). Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra bu öneme binaen İstanbul'da bulunan Askeri Harita Dairesi Ankara'ya nakledilerek 1922'de Harita Dairesi yeniden kurulmuştur. Kısa bir zaman zarfından önemli bir gelişim göstererek Batı dünyası ile yarışacak seviyede bir ilerleme kaydetmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan devlet dairelerinin harita ihtiyaçları bu daire tarafından karşılanmıştır. Faaliyet alanı genişlediği için umum müdürlüğüne çevrilmiş ve kendisine ait bir bütçe tahsis edilmiştir. 1933 yılına gelindiğinde 1/200.000 ölçeğinde haritalar yapılmıştır. Anadolu'da özellikle şehirlerin kurulup planlanmasında bu haritalar çok önemli bir rol üstlenmişlerdir. Müdürlük bünyesinde bulunan subaylar Almanya ve Fransa'ya gönderilmek suretiyle eğitimler almış, alan ölçüm uçakları satın alınmıştır. Bunun yanında müdürlük bünyesinde kurulan Deniz Şubesi tarafından Türkiye'nin sahil haritaları bu dönemde çıkartılmış, denizlerimizimizin derinlik mesafeleri ölçülmüş ve limanlar arasındaki seyahat bu vesile ile kolaylaşmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.13).

² Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Avcı, M. (2014). Atatürk Dönemi Demiryolu Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 54, 39-58.

2. Deniz Ordusu

Dünya devletleri tarihsel süreç içerisinde hakimiyet kurmada veya kurulan hakimiyeti korumada deniz kuvvetlerine ihtiyaç duymuşlardır. Bu alan devletlerin ekonomilerine sunduğu katkının yanı sıra savunmada da önemli bir boşluğu doldurmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti gibi üç kıtada hüküm süren bir devlet için denizcilik faaliyetlerine çok önem verilmiştir. Karadeniz’de, Akdeniz’de, Kızıldeniz’de Hint Okyanusu’nda ve Tuna boylarında sürdürmüş oldukları denizcilik faaliyetleri bu önemi göstermektedir (Özdemir, 2015: 442). İlk kurulduğu süreçten itibaren denizcilik faaliyetlerini sürekli geliştiren bu sayede dünya tarihinde ciddi başarılar elde Osmanlı Devleti, yıkılma sürecinde diğer askeri alanlarda olduğu gibi deniz kuvvetleri noktasında da teknolojik gelişmeleri yakından takip etmediği için ciddi bir güç kaybı yaşamıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı’nda aldığı yenilgiden sonra büyük kayıplar vermiştir. Mondros Ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra da elde kalan gemiler Haliç’te resmen çürümeye terk edilmiştir. Yavuz³ isimli muharebe kruvazörü de bunlar arasındadır. Türkiye Cumhuriyeti’nin başlatmış olduğu yenilenme çalışmaları ile bu durumun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Mecidiye gemisinden başlamak üzere Hamidiye, Berkipeyk, Taşoz, Samsun, Basra, Seyyar Algarniya, Turgut Alp, Hızır Reisi, Kemal Reis İsa Reis isimli gemiler tabiri caizse yeniden inşa edilmişçesine yenilenmiş ve mevcut toplarının hepsi tamir edilmiştir. Gölcük’te Yavuz gemisi için bir havuz yaptırılmış burada geminin bütün noksanlıkları tamamlanmıştır. Bu vesile ile Gölcük’te başlayan çalışmalar buranın gemi yapımına müsait olduğunu ortaya koymuş ve yeni bir tersane ve liman yapımı için projeler çizilmiş ve inşaaata başlanmıştır. İstanbul’da bulunan tersane İzmit’e nakledilmiş burada modern tarzda bir tersane vücuda gelmiştir ve bu bölgenin güvenliği sağlanmıştır. Avrupa’dan en son sistemlerle donatılmış olan dört torpido muhribi, üç avcı botu, dört adette denizaltı ve gemiler için yedek parça, dalgıç malzemeleri satın alınmış ve bütün eski teçhizatlar bu dönemde yenilenmiştir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.14).

Orduda görevli deniz subayları Avrupa’ya gönderilerek denizcilik alanından son gelişmelerin takibi sağlanmıştır bu subaylar almış oldukları eğitim sayesinde yurda döndüklerinde modern denizcilerin yetiştirilmesi için eğitimler vermişlerdir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.15). Deniz kuvvetlerinde ilerlemenin ciddi bir

³ Bu kruvazörün yakın tarihte oynadığı önemli rol hakkında detaylı bilgi için bkz. Belenli, T. (2019). Yavuz Zırhlısı ve Tamirinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi. *Belleten*, 83 (297), 689-728.

maddi yükünün olduğu bilinmektedir. Bu sebeptendir ki yukarıda yapılan çalışmalara bakıldığı zaman genel anlamda yeni teknolojiler ithal edilememiş mevcut elde bulunan imkanlar ile eski gemilerin yenilenmesi yoluna gidilmiştir. Genç Cumhuriyet'in ekonomik imkanlarının kısıtlı olması var olan kısıtlı bütçenin de fakr-u zaruret içerisinde olan milletin temel ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılmıştır. Bunun yanı sıra yapılan faaliyetler temelde incelendiği zaman Türkiye Cumhuriyeti'nin esas güç merkezi olan asker sayısının fazla olması sebebi ile kara ordusunun disiplini, eğitimi ve modernleşmesi noktaları üzerinde daha fazla durulduğu görülmektedir. Bunları yaparken de teçhizat ve silahların yenilerini üretmenin dönemin şartlarında mümkün olmadığı için devletin kuruluş ilkelerinden olan yerlilik ve millilik sebebiyle ülke dışından silah ithal etmek tercih edilmemiş ülkede yeni silah fabrikaları kurulana kadar elde olan mevcut eski silahların yenilenmesi tercih edilmiştir. Bunun için gerekli yedek parçalar ise mecburi olmak üzere yurtdışından ithal edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut coğrafik konumundan dolayı etrafının denizlerle çevrili olması Denizcilik faaliyetlerine ayrı bir önem verilmesini gerekli kılmaktaydı bu sebeple eldeki imkanlar ölçüsünde ordudaki topyekûn yenilenme içerisinde bu faaliyetlere de ciddi bir mesai harcanmıştır.

3. Hava Ordusu

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti hava kuvveti olarak ciddi bir miras kalmamıştır. Zaten savaşın başladığı yıllarda da hava kuvvetleri ileri bir seviyede değildi. Sanayinin gelişmemiş olması hava kuvvetlerinin zayıf kalmasını beraberinde getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin üç çalışan, iki tane arızalı olmak üzere beş tane kara uçağı ile iki tane deniz uçağı toplamda yedi tane uçağı vardır. Eğitim uçakları ile beraber sayıldığı zaman bu sayı on iki ye kadar çıkmasına rağmen savaşabilecek kapasitede yeter sayıda uçağı bulunmaktaydı (Yalçın, 2016: 212). Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda bu uçaklardan sadece beş tanesi uçabilecek durumda olup diğerleri tamamen âtil durumdaydı. Ordunun yenilenme çalışmaları içerisinde hava kuvvetlerinde de çalışmalar başlamıştır. Bu noktada öncelikle kalifiye eleman yetiştirilmesine önem verilmiştir. Pilot ve tekniker yetiştirilmek üzere iki tane yeni eğitim kurumu kurulmuştur. Burada yetiştirilen hava subayları askeri kıtalarda yapmış oldukları talimler neticesinde ileri bir seviye kat etmiş atıcılık, bombardımcılık, avcılık, keşifçilik ve hava fotoğrafçılığı gibi sahalarda uzmanlık kazanmışlardır. Bu subaylar Avrupa'ya gönderilmiş ve burada almış

oldukları eğitim sayesinde uygulama bilgilerini önemli ölçüde geliştirmişlerdir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.16).

1923'ten beri yapılan çalışmalar çok iyi sonuçlar vermiştir. İstanbul-Eskişehir arası gibi kısa bir mesafede bile uçamayan uçaklarımız 1930'lu yıllara gelindiğinde çok uzun mesafelerde rahatlıkla uçuşlar gerçekleştirilebilmektedir. Yapılan talimler ve alınan yeni teçhizatlar sayesinde artık uçak kazaları önemli ölçüde azalmıştır. Yetişen uçak, motor, kimyager ve telsiz mühendisleri gibi kalifiye teknik personelin yanı sıra fabrikalarda çalışan işçiler hava kuvvetlerinde önemli roller üstlenmişlerdir. Fabrika noktasında ilerlemeler kaydedilmiştir. Eskişehir'de küçük bir tamirhane mahiyetinde olan bir birim modern bir atölyeye çevrilmiştir. Kayseri'de yabancı bir şirketten devralınan bir uçak tamirhanesi açılmıştır.⁴ Bu işletmelerde uçakların arızaları daha modern usuller ile giderilmiş ve rutin bakımları yapmanın maliyetleri önemli ölçüde azalmıştır. Bunun sonucunda yapılan eğitim uçuşları daha güvenli bir hale getirilmiştir. Bu atölyelerde bulunan miktarı sekiz yüz bin lira tutan âtil haldeki yedek parçalar kullanıma kazandırılmış ve savaş uçakları elde edilmiştir. Programlı bir şekilde öncelikle eski uçakların tamir edilmesi, yedek malzemelerin yurtiçinde üretilmesi, yeni uçakların yurtiçinde üretilmesi son sıra da ise yerli motor üretilmesi şeklinde gündeme alınmıştır. Bu programın ilk safhası tamamlanmış olup diğer safhalar için de çalışmalar devam etmiştir. Yedek parça imalatında ciddi başarılar sağlanmıştır. Sadece buji ithaline ayrılan para yıllık altmış bin lira iken bu miktar beş bin liraya düşmüştür. Hava kuvvetleri için çok büyük önem arz eden motor imalatı işi ise etüt safhasında devam etmiştir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.17). Cumhuriyetin kurulmasından sonra ki on yılda hava kuvvetlerinde görülen bu gelişim çok iyi bir düzeydedir. Özellikle hava kuvvetlerin geliştirilmesinin çok ciddi bir bütçe gerektirmesi bu gelişimin istenilen seviyeye gelememesindeki en birinci amil durumundadır. Sadece bir savaş uçağının satın alınması bile çok zor iken sonrasında uçurulabilmesi için maliyetinin dört katı bir bütçe gerektirmektedir. Bunun yanında uçak yedek parçalarının maliyetleri, hava kuvvet personellerinin ikamesi, uçakların muhafazası için gerekli olan hangar vs. gibi binaların yapım maliyetleri ülkenin mevcut ekonomik durumu göz önüne alındığında büyük bir sorun olmuştur. Ancak buna rağmen

⁴ İlerleyen yıllarda bu tamirhane Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk uçak fabrikası girişimleri arasında yer alacaktır. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Yalçın, O. (2010). Türk Devleti'nin Uçak Fabrikası Kurma Mücadelesinde İlk Girişim: Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) ve Kayseri Uçak Fabrikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26 (78), 561-588.

hava kuvvetlerinin ordudaki yeri ve önemi fark edilmiştir. Havacılıkta özellikle dışa bağımlılığın azaltılmasına verilen önem ileri görüşlülüğün bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.18).

4. Orduda Talim ve Terbiye

Ordu içerisindeki somut eksiklikler daha öncede belirtildiği üzere maddi imkanların elverdiği ölçüde en üst seviyede giderilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında milletin karakteristik özelliği olan askeri disiplin, son dönem vuku bulan savaşlar ve bu savaşlarda alınan yenilgiler neticesinde kısmen bozulmuştur. Askeri talim ve terbiye noktasında hızlı hareket edilmiş ve bu sistemin düzeltilmesi için gayret sarf edilmiştir. Askere öncelikle fikri anlamda bir talim terbiye sonrasında ise ülkedeki okuma yazma oranının düşüklüğü de göz önüne alınarak eğitim öğretim faaliyetlerine başlanmıştır. Bu suretle ülke eğitimine katkı sunmak hedeflenmiştir. Son aşama olarak da ülke ekonomisinin ziraata dayalı olması sebebiyle silahlıta alınan askerlere modern ziraat usullerinin öğretilmesi suretiyle ülke ekonomisine katkı sunmak hedeflenmiştir. İlk sırada askerlik sanatının gereklilikleri noktasında özellikle erlerin ordu envanterinde olan bütün silahları tanıması bunları kullanması ve şahsi olarak bakımlarını yapabilmesi hedeflenmiştir. Bu konuda önemli ölçüde de başarıya ulaşılmıştır. Bu yenilikler yapılırken tarihten dersler çıkartılmış ve verilen eğitimler batı dünyasındaki gelişmeler takip edilerek bunlara paralel olarak yapılmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.19).

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda verilen kayıplar ülke içerisinde kalifiye eleman miktarını önemli ölçüde düşürdüğü için ordu yenilikleri içerisinde bu nokta sürekli olarak göz önüne alınmıştır. Askerlik mesleğinin eğitimleri düzenli olarak verilirken Türkiye Cumhuriyeti'nin fikri altyapısında olan "Halkçılık" ilkesi bağlamında ülke ekonomisini kalkındırmak ve ordu içerisinde gerekli olan birçok zanaat alanında askere özel eğitimler verilmiştir. Bunu temin için askeri birliklerde talim terbiye kursları açılmıştır. Sıhhiye eri, sıhhiye subayı, bilimsel nalbantlık, arabacılık, şoförlük, makinistlik, telli telsiz telefon ve telgraf muhabereciliği, marangozluk ve demircilik gibi hem askeriye de hem de ülke genelinde çok gerekli olan zanaatlar öğretilmiştir. Bunun yanında zehirli gazları tanıma ve bunlardan korunma eğitimleri, askerin elindeki silahı emniyetli bir şekilde kullanmasını sağlamak üzere atış talimleri yaptırılmış. Bu eğitimden sonra da düzenlenen atış yarışmalarında askerlere ödüller verilmesi eğitimlerin ordu mensuplarınca benimsenmesini sağlamıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.20).

Askerin fikri manada eğitimi noktasında orduda görevli subayların vermiş oldukları dersler önemli ölçüde geniş tutulmuştur. Genel bilgilerin yanı sıra bir bireyin hayatta karşılaşabileceği bütün konularda özellikle de yurt bilgisi, sağlık bilgisi, coğrafya bilgisi, hesap, hayvan bakımı, din, millet olma bilinci şeklinde eğitimler verilmiştir. Bu dersler ordu yayınları bünyesinde bir kitap halinde toplanıp yayınlanmıştır. Bu vesile ile bilgiler bütün yurt geneline yayılma imkânı bulmuştur. Eğitimin orduda bu denli öncelikli tutulması savaş yıllarının vermiş olduğu ekonomik ve sosyal kayıpları gidermek adına çok faydalı olmuştur. Eğitim süreleri bakımından az zamanda çok şey öğrenmek ve ekonomik kaygılar ile askerlik süreleri de piyade sınıfında on sekiz ay diğer sınıflarda iki yıl deniz kuvvetlerinde ise üç yıla indirilmiştir. Bu süre zarfında bahsi geçen talim terbiyenin yanında askeri birliklerde açılan idman yurtları vesilesi ile ordu mensuplarının beden terbiyesine önem verilmiş kabiliyet alanlarına göre düzenli spor yapmaları da sağlanmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.21).

Ordu bünyesindeki okuma yazma kurslarına azami özen gösterilmiş bu kursların çalışma prensipleri talimnameler ile belirlenmiştir. Bilhassa yeni Türk alfabesinin kabulü ile beraber kurslarda eğitim gören askerlerin sayısı yıllar ölçüsünde katlanarak ilerlemiştir. Askerin teskere almasında bir ön şart haline gelen okuma ve yazmanın öğrenilmesi Anadolu insanına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.⁵ Bu kurslarda kullanılan defter kalem ve bilumum kırtasiye malzemesi milli savunmanın kısıtlı olan bütçesinden karşılanmış bunun yanında subayların bağışları da önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Askeri teşvik etmek amacıyla bu kursların sonunda okuma yazma müsabakaları düzenlenmiştir. Kurslardaki programlara modern ziraat usullerini öğreten dersler eklenmiş ve askeri garnizonlardaki boş arazilerde de bu derslerin uygulaması yaptırılmak suretiyle geneli ziraat ile uğraşan askerlerin sivil hayatta ekonomiye katkı sunmaları hedeflenmiştir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.22). Bu dersler aynı zamanda çiftçilere, geleneksel tarım usulleri ile modern tarım usulleri arasındaki farkı göstermiş modern usuller sayesinde alınan verimin ne kadar yüksek olduğunu anlamalarını sağlamıştır. Bu uygulamalar yapılırken garnizon çevrelerine dikilen fidanlar sayesinde bilimsel anlamda fidan yetiştirme teknikleri öğretildiği gibi

⁵ Ordu içerisindeki bu eğitim şekli aslında Osmanlı Devleti ordusunda başlayan bir çalışmadır. Konu ile detaylı bilgi için bkz. Şahbaz, K. (2010). II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Ordusunda Okuma Yazma Öğretimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 581-593.

memleketin ağaçlandırılmasına önemli katkılar sunulmuştur. Bu çalışmalar esnasında askerlere ağaç sevgisinin ve ağaçlandırmanın ne kadar önemli olduğu noktasında telkinler yapılmıştır. Uygulamada önemli miktarda da artış sağlanmış 1933 yılına gelindiğinde askeriye'nin dikmiş olduğu ağaç sayısı iki yüz bini geçmiştir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.23).

Ordu içerisinde verilen eğitimler sadece erlere yönelik olmamıştır. Özellikle subay eğitimine de önem verilmiştir. Savaş yıllarında almış oldukları kısa eğitimlerden sonra cepheye subay rütbesi ile gönderilen rütbeli askerler harbiye mekteplerinde eksik bilgilerini tamamlamışlardır. Bu eğitimlerden sonra askeri birlikler içerisinde kurslar açılmak suretiyle subayların kendi alanlarında uzmanlaşmaları sağlanmıştır. Özellikle yüksek okul ve lise mezunları, oluşturulan askeri mükellefiyet kanunu gereğince almış oldukları eğitim ve devamında gördükleri stajlar sayesinde ordunun subay ihtiyacı önemli ölçüde karşılanmış ve birliklerde nerdeyse eksik subay kalmamıştır. Bu subaylar, görev yaptıkları birliklerde önemli bir eksikliği gidermişlerdir. (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.24). Ordu personeli ve öğrencilerinin eğitimi yenilik faaliyetleri içerisinde önemli bir yer tutmuştur. Bu sebeple yurtdışındaki faaliyetlerin takibi maksadıyla hemen her alandan personel ve öğrenci yurtdışına yollanmıştır. Genel anlamda sayıları şu şekildedir (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.29);

Tablo: 2 Yurtdışına gönderilen personel ve öğrenciler;

	Eğitimden Dönen Öğrenci Sayısı	Eğitimi Devam Eden Öğr. Sayısı
Kara Ordusundan Gönderilenler	48	13
Hava Ordusundan Gönderilenler	36	12
Deniz Ordusundan Gönderilenler	20	6
Doktor	7	-
Veteriner	7	-
Askeri Fabrikalardan Subay	10	5
Harita Subayı	10	-
Hava Harp Okulundan Öğrenci	10	4
Askeri Fabrikalardan Öğrenci	34	12
Harita Alanında Öğrenci	-	7
Denizcilik Alanından Öğrenci	-	7
Toplam	182	63

4.1. Orduda Basım Yayım Faaliyetleri

Cumhuriyet rejiminin getirdiği yenilikler ordu içerisinde bütün sahalara yansımıştır. Askeri eğitim ve basın yayım faaliyetleri de bu sahalardan biridir. Ordu için en önemli husus geçen savaşlarda alınan yenilgilerin sebebini aramak, anlamak ve dünyaya kıyasla içerisinde bulunulan durumun analizini yapmak olmuştur. Bunu yaparken de en önemli amil eğitim öğretim ve basın yayım faaliyetleri olmuştur. Bu

amaç doğrultusunda tarihteki önemli askeri tecrübeler, eski Türk seferleri, yakın dönemdeki önemli savaşlar, yurtdışında açılan cephelerin esaslı bir şekilde tetkik edilmesi savaş tarihlerini anlatan önemli eserlerin toplanması tercüme edilmesi ve yayınlanması gibi hususlar öncelikli olarak gündeme alınmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.25).

Yapılacak olan çalışmaların sıralaması şu şekilde olmuştur; ordunun genel talim ve terbiyesine yönelik talimnameler yayınlamak, sevk ve hizmet usullerinin toplanması ve yayınlanması, harp tarihi ve tetkiklerini içeren eserlerin yayınlanması, yabancı devletlerin ordularının sevk ve idarelerini tetkik eden eserlerin yayınlanması, genel askeri bilgilerin bulunduğu eserlerin yayınlanması, orduda genel eğitim için kullanılan eserlerin yayınlanması. Ordu yayıncılığında başta önemli konular sonrasında da çeşitli konular üzerinde yayıncılık faaliyetleri bu şekilde başlamıştır. 1923-1933 yılları arasında ordunun genel işleyişine etki eden bütün talimnameler yayınlamıştır. Önem sırasına göre yukarıda zikredilen eserlerin önemli bir kısmı basılmıştır. İlk dönemde basılı olanlara gerekli güncellemeler yapılarak dünyadaki askeri gelişmelere paralel olarak yeniden baskıları yapılmıştır. Bu süre zarfında orduda yayınlanan kitapların toplam sayısı beş yüz olmuştur. Dönemin ekonomik koşulları göz önüne alındığında çok iyi bir sayıya ulaştığı söylenilebilir. Harp tarihi içerikli birisi kendi seferlerimize, birisi de Birinci Dünya Savaşı ve Avrupa yakın seferlerini içeren yüz elli tarihçinin bir araya gelerek oluşturduğu yedi yüz sayfalık önemli iki eser yayınlamıştır.⁶ Buna ek olarak askeri liseler hariç olmak üzere harp akademisi kara ve hava harp okullarında okutulmak üzere beş yüz civarında ders kitabı yayınlamıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.26). Mecmua olarak batı dünyasını ve buradaki askeri gelişmeleri takip eden ordu mensuplarının ufuklarını açmak ve onları çağın gerekliliklerinden haberdar etmek amacıyla üç ayda bir çıkan askeri mecmua yayınlamıştır.⁷ Ordu yayıncılığının önemli kısmını oluşturan yabancı dillerden yapılan tercüme azalmış bunun yerine bu eserlerin okunup tetkik edilip yeniden yazılması ile meydana gelen telif ve tetkik eserlerin basımı artmıştır. Ders kitapları da dahil edildiği zaman askeri

⁶ Bu eserlerin yeni basımları Genel Kurmay Başkanlığı tarafından 1967 yılında yeniden yayınlamıştır. Konu ile ilgili bkz. Akçakayalıoğlu, C. (1967). *Birinci Dünya Harbi Avrupa Cepheleeri*. C. 1-10, Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları.

⁷ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Pehlivanlı, H. (2005). Son Dönem Tarih Araştırmalarında Askeri Gazete ve Süreli Yayınları Yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 61 (21), 243-258.

yayınların sayısı bin yedi yüz elli sayısına ulaşmıştır (BCA, 030.10.00.00.47.301.12.27). Yeni kurulan devletin yok sayılabilecek şekilde olan ekonomik koşullarına rağmen orduya ayrılan kısıtlı imkanlar ile yapılan bu çalışmalar kısmi anlamda Türk kültürünün temel taşlarından olan askerliğe verilen önemin bir göstergesi şeklinde kabul edilebilir.

Sonuç

Dünya tarihinde en bilinen özelliklerinden biri askerlikteki başarıları olan Türkler, tarih sahnesi içerisinde benliklerine kazınan bu tarihi mirası, kurmuş oldukları devletlerin sayısı ölçüsünde sürekli geliştirmek suretiyle ileriye doğru taşımışlardır. Türkler uzun yıllar dünya askerlik tarihine yön veren ve uyguladıkları teknik ve usuller ile bu konuda örnek alınmışlardır. 18.yüzyıldan başlamak üzere dünyadaki teknolojik ve bilimsel gelişmeleri takip etmek adına yurtdışına öğrenciler göndermiş ve yurtdışından uzmanlar getirmek suretiyle ordunun modernize edilmesi için önemli adımlar atmışlardır. Ancak bu uygulamalara rağmen askerlik alanında bir gerileme dönemi yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasında da etkisi olan bu gerilemenin farkına varılmış ve Osmanlı Devleti'nden sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu gerilemeyi durdurmak ve ileriye doğru bir gelişim göstermek üzere kurulduğu ilk günden itibaren Osmanlı Devleti'nin yenilik adımlarını daha da güçlendirmek suretiyle takip etmiş ve bu alanda çalışmalara başlamıştır.

Yeni devletin kuruluş süreci Millî Mücadele sebebiyle özellikle de ekonomik anlamda biraz sancılı olmuştur. Fakat bahsedildiği üzere askerlik sanatının milletin kültüründeki en temel taşlardan olması, yapılan mücadelenin haklılığı, uluslararası sistemde önemli ölçüde avantaj sağlayan bir unsur olan diplomasinin etkin kullanımı gibi hususlar sayesinde bu dönem başarı ile atlatılmıştır. Ancak tarihten çıkarılan dersler sebebi ile orduyu geliştirip yenilemek büyük önem arz etmiştir. Devletin kurucuları bu noktada hemen tedbirler almış ve eldeki imkanlar sonuna kadar kullanılarak ordunun bütün sahalarda ilerleme kaydetmesi sağlanmıştır. Bu çalışmalar içerisinde gerek temin edilen silah ve teçhizat gerekse de askeri taktikler noktasında milliliğe verilen önem Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemden başlamak üzere bu konuda ne denli hassas davranıldığını ortaya koymuştur. Ordu, millet için devletin unsurları arasında en güven duyulan kurumlardan biri haline getirilmiş ve vatan savunmasının yapılabilmesi için gerekli olan seviyeye ulaşmıştır. 1923-1933 yılları arasında yapılan yenilik çalışmaları ülke ekonomisindeki kısıtlılıktan dolayı ordunun silah ve teknoloji anlamında istenilen seviyeye

gelmesini belki sağlayamamış ancak eldeki imkânlar sonuna kadar kullanılarak dönemin ve ülkenin şartları dahilinde sağlık, lojistik, eğitim, disiplin gibi noktalarda birçok iyileştirilmeler gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar yapılırken aynı zamanda ülke içerisindeki eksikliklerin tamamlanması ve ekonomik gelişmeye katkı olması bakımından askere verilen eğitimler ülke gelişimine önemli katkılar sağlamıştır. Bu eğitimler içerisinde özellikle okuma yazma öğretimi ve ziraat bilgilerinin geliştirilmesini sağlamak amacıyla açılan kurslar ordunun, Türkiye Cumhuriyeti'nde sadece savunma görevini üstlenmediğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu sayede ülkede okuma yazma seviyesi artmış ve yaşanan savaşlar neticesinde teknik bilgiye sahip olan insan sayısındaki kayıpların getirmiş olduğu eksiklikler kısmen giderilmiştir.

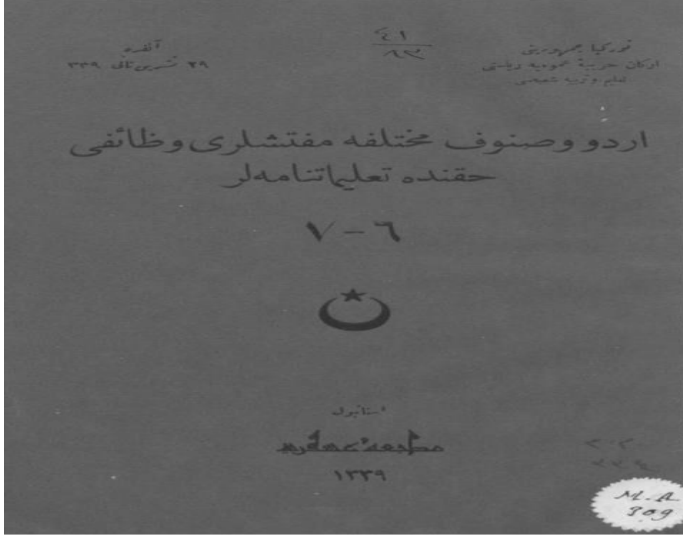
Orduda yapılan bu yenilik faaliyetleri aynı zamanda çalışma yapılan alanlarda ülke genelinde de önemli bir gelişim sağlamıştır. Basın yayın faaliyetleri ve sağlık alanlarında vatandaşların ihtiyaçları karşılanmış ve devletin diğer kurumları da bu çalışmalar sonucunda üretilen malzeme ve hizmetlerden yararlanmışlardır. Türkiye'de sanayi ve ziraatın gelişmeye başlamasının özellikle ordudaki gelişmelere paralel seyretmesinin sebebi bu nokta ile bağlantılıdır. Yapılan yenilik faaliyetlerinin gösterdiği en önemli hususlardan bir tanesi de devletin kuruluşunda takip edilen yolun sistematik olarak başarılı bir seyir izlemesi olmuştur. Özellikle eldeki imkanların farkında olmak kaydıyla yürütülen çalışmalar, devletin temellerinin sağlam bir zemin üzerine oturtulmasını sağlamış ve geçmişte yaşanan ekonomik sıkıntılara yenilerini eklememek amacıyla çok temkinli hareket edildiği görülmüştür. Dışa bağımlılığın azaltılması için ülke içerisinde yapılan üretimlerin önemli ölçüde ordu ihtiyaçlarına yönelik olması bağlamında yönlendirmelerin yapıldığı gözlemlenmiştir. Bu noktada da eskinin tümden kaldırılması ve yerine yeninin konulmasının getireceği maddi yük düşünülerek eski olanın şartlara uygun şekilde ve en üst düzeyde revize edilmesi amaçlanmıştır. Sadece Türkiye Cumhuriyeti'nin değil bütün dünyanın çok yakın şekilde hissettiği 1929 ekonomik buhranının yaşandığı bu yıllarda izlenen bu yolun ne kadar yerinde bir karar olduğu gözlemlenmiştir. Çok sıkıntılı olan bu dönemde yapılan bu yenilik çalışmaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin savunma gücünün günümüzde gelişmiş olduğu seviyede önemli bir merhale olmuştur.

Kaynakça

- Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri
BCA (Cumhuriyet Arşivleri Başkanlığı), 030.10.00.00.47.301.12.1-29.
- Telif ve Tetkik Eserler
- Akçakayalıoğlu, C. (1967). *Birinci Dünya Harbi Avrupa Cepheleeri*. C. 1-10, Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları.
- Akçakayalıoğlu, C. (1992). Atatürk ve Türk Kurtuluş Savaşı. Ankara: *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 9, (25), 37-66.
- Alican, M. (2019). *Doğu'nun ve Batı'nın Büyük Sultanı Alparslan*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Avcı, M. (2014). Atatürk Dönemi Demiryolu Politikası. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 54, 39-58.
- Aybet, G. Ü. (2011). *Osmanlı Ordusu (1530-1699)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, Ş. ve Ünlü, M. (2005). Askeri Liselerdeki Genel Coğrafya Konularının Askeri Coğrafya ile İlişisine Dair Bir Araştırma. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 11, 27-38.
- Belenli, T. (2019). Yavuz Zırhlısı ve Tamirinin Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi. *Bellekten*, 83 (297), 689-728.
- Bozdemir, M. (1982). *Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları.
- Köymen, M. A. (1970). *Alp Arslan Zamanı Selçuklu Askeri Teşkilatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Kurtaran, U. (2012). Osmanlı Seferlerinde Organizasyon ve Lojistik. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol.7/4, 2269-2286.
- Nogayeva, A. Tursynkhan K. ve Zibagul I., (2007). Eski Türklerin Askerî Gelenekleri: Türk Askerlerinin Doğu ve Batı Asya'da Oynadığı Roller. *Bilig*, 81, 165-183.
- Ordu ve Sunuf-i Muhtelif Müfettişleri Vezâif-i Hakkında Talimatnameler*. (1923). İstanbul: Erkan Harbiye-i Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları.
- Ögel, B., (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı (13.Yüzyıl Sonlarına Kadar)*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Özdemir, Ü. (2015). Tarihte Türk Denizcilik Faaliyetleri ve Günümüz Limanlarının Gelişim Sürecine Olan Etkisinin İncelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 5 (12), 421-441.

- Pehlivanlı, H. (2005). Son Dönem Tarih Araştırmalarında Askeri Gazete ve Süreli Yayınları Yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 61 (21), 243-258.
- Sarıca, B. (2008). Kutadgu Bilig’de Komutan ve Ordunun Nitelikleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 37, 87-105.
- Şahbaz, K. (2010). II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Ordusunda Okuma Yazma Öğretimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 581-593.
- Yalçın, D., Yaşar. A. vd. (2014). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. C.I, Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Yalçın, O. (2010). Türk Devleti’nin Uçak Fabrikası Kurma Mücadelesinde İlk Girişim: Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) ve Kayseri Uçak Fabrikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26 (78), 561-588.
- Yalçın, O. (2016). Havacılık, Hava Gücünün Doğuşu ve Birinci Dünya Savaşına Etkisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 181-2

EK 1: Erkan-ı Harbiye Talim ve Terbiye Dairesi'nin hazırladığı Talimatname Örneği.

EK 2: Başbakanlık'ın Milli Müdafaa Vekâletinden Yenilik Çalışmalarını İsteddiği Tamim.

T. C. BAŞVEKALET MÜAMELÂT MURAKKUZU		Dosya işaretleri
Sıra No: 5		
Sıra No: 10		
T. C. BAŞVEKÂLETLİK GÜMRÜKLERİ VE İSTİSALAT BAKANLIĞI		
Numarası		<p>Vekâletlere Tamim</p> <p>2.7.1933 tarihli ve 6/49 nolu karar ile istenilen emsalde mesaisi hakkında raporun iki nüsha olarak gönderilmesini rica eden of.</p> <p>Boş. m. m. s. of.</p> <p>Em. mesale mesale hakkında gönderilmiş olan rapordan bir nüsha daha gönderilmesini rica eden of.</p>
Tarihi		
Yazın memur		
Yazın tarihi	18.7.1933	
Muavin		
Boş eden		
Beyaz tarihi	18 "	
Kuruluşları		
Sadraz No.	5/200	
Merbutatı		
Sevk tarihi	18.7.1933	
Kaydeden		
Dâğınceler		
<p>Tekin</p> <p>18-4-1933</p>		
030 10		47 301 12

